

PF 2020 (75/2): 115–133

ISSN 0138-0567

Creative Commons (3.0 BY-NC-ND)

<https://doi.org/10.32798/pf.696>

ANETA MÜLLER

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

e-mail: aneta.muller@amu.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0003-4088-0594>

POLE LEKSYKALNO-SEMANTYCZNE MIÓD PITNY W POLSZCZYŹNIE XVI WIEKU

A LEXICAL-SEMANTIC FIELD OF MEAD IN THE POLISH LANGUAGE OF THE 16TH CENTURY

ABSTRACT: The article overviews the lexical-semantic field of MEAD in the Polish language of the 16th century. Lexical material has been excerpted from the “Dictionary of 16th-century Polish”, and it includes names of meads, names of semi-finished products, names of activities, and names of dishes. The elements missing from the field are indicated. The author also presents the development of the field against both the internal and the external history of the Polish language.

KEYWORDS: the history of the Polish language, Middle Polish, lexis, alcohol

SŁOWA KLUCZOWE: historia języka polskiego, polszczyzna średniopolska, leksyka, alkohol

Alkohole¹ miodowe na terenie Polski znano jeszcze przed przyjęciem chrześcijaństwa. Wprawdzie niewiele wiadomo o miodach pitnych w średniowieczu, przypuszcza się jednak, że był to trunek zamożniejszych klas społeczeństwa

¹ W niniejszym artykule leksem *alkohol* używany jest w znaczeniu współczesnym jako ‘napój o właściwościach odurzających otrzymywany najczęściej z rozcieńzonego spirytusu lub przez destylację prefermentowanych soków owocowych; trunek’ (USJP). Sam wyraz jest XVI-wiecznym zapożyczeniem z języka arabskiego, pierwotnie używanym w znaczeniu ‘drobny pyłek, sublimat’. Współczesne znaczenie pochodzi dopiero z XIX wieku. Więcej o pochodzeniu zob. Krótki 2016, s. 84.

(Libera 2009). Jak podaje Zygmunt Gloger (1985, s. 218), pierwsze wzmianki o miodosytniach prawdopodobnie pochodzą z XIV wieku i dotyczą Gdańska. Szczyt popularności miodów przypada na wiek XVI, wówczas przy niemal każdym folwarku zakładano pasieki i miodosytnie, czyli budynki, w których produkowano ten alkohol. Zaprawiano je chmielem, korzeniami i sokami owocowymi. W XVI wieku miód nadal był alkoholem ludzi bogatszych, a od wieku XVII zaczyna się jego powolne zanikanie na ziemiach polskich. Istniało kilka rodzajów tego trunku, w zależności od proporcji był to dwójniak (miód i woda w proporcji 1:1), trójniak (miód i woda w proporcji 1:2) i czwórniak (miód i woda w proporcji 1:3), z czasem pojawił się również półtorak (miód i woda w proporcji 1:0,5) oraz piątak (miód i woda w proporcji 1:4). Nazwy te stosuje się też w dzisiejszym miodosytnictwie, pierwsza z nich poświadczona jest również w materiale słownikowym obejmującym staropolszczyznę.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i analiza XVI-wiecznego pola leksykalno-semantycznego MIÓD PITNY. Zagadnienie pól leksykalnych na gruncie polskim doczekało się kilku ważnych ujęć teoretycznych (m.in. Miódunka 1980; Tokarski 1984; Cygal-Krupa 1986, 1990; Markowski 1992). Literatura przedmiotu wykorzystująca tę metodologię jest tak bogata, że wymienienie ważniejszych prac stosujących ją zajęłoby zbyt wiele miejsca. Z nowszych prac warto wspomnieć o monografii autorstwa Agaty Kwaśnickiej-Janowicz (2018) *Staropolska terminologia bartnicza (na tle porównawczym)*, której problematyka pośrednio wiąże się z tematem podjętym w niniejszym opracowaniu. Materiał leksykalny tworzący to pole został zebrany ze *Słownika polszczyzny XVI wieku* (SPXVI) i obejmuje 22 jednostki leksykalne. Analiza diachroniczna pola obejmuje ustalenie pochodzenia nazw, w wypadku derywatów także analizę słotwórczą oraz ustalenie i weryfikację trwałości nomenklatury (tzw. życie wyrazów) na podstawie dokumentacji w dawnych leksykonach i słownikach historycznych polszczyzny.

Słownictwo związane z tym polem nie zostało dotąd szczegółowo opracowane. Poświęcono mu dotychczas pojedyncze prace, wśród których wymienić trzeba przede wszystkim dwa artykuły Zuzanny Krótki: *Alkohol w leksyce staro- i średniopolskiej* oraz *Handel alkoholem w leksyce staro- i średniopolskiej* (Krótki 2016, 2017), semantyczne studium Joanny Szerszunowicz zawierające analizę konotacji leksemu *miód* w językach indoeuropejskich (Szerszunowicz 2017), a także rozważania Anny Bochankowej (1986, 2002) dotyczące kultury wina oraz artykuły Magdaleny Graf i Małgorzaty Cieliczko (2015, 2016) poświęcone roli wina i wódki w polskiej kulturze. Poza literaturą językoznawczą przy komponowaniu omawianego pola leksykalnego przydatne okazały się opracowania z historii kultury, zwłaszcza *Historia społeczno-kulturowa alkoholu* Antoniego Bielewicza i Jacka Moskalewicza (1986) i *Alkoholowe dzieje Polski* Jerzego Besali (2015), ponadto

opracowania internetowe Pawła Libery (2005, 2009), a także książki i poradniki o domowym wyrobie alkoholu, takie jak *Domowy wyrób win owocowych, miódów pitnych, wódek, likierów, cocktailów* Jana Cieślaka (1976) oraz Lucyny Ćwierczakiewiczowej *Jedynie praktyczne przepisy konfitur, różnych marynat, wędlin, wódek, win owocowych, miódów oraz ciast* (1988; reprint wydania z 1885 roku).

XVI-wieczne pole leksykalno-semantyczne stworzone na podstawie materiałów SPXVI prezentuje się skromnie, można je jednak podzielić na pięć podpól: nazwy miódów pitnych (*miód, miód pitny, miodek, kierstrąg, lipiec, malinnik, trojnik (trójnik)*), nazwy półproduktów stosowanych w produkcji miodu (*brzezka, brzezka miodowa, syta*), nazwy osób związanych z produkcją miodu (*łagiewnik, miodowarzec*), nazwy czynności związanych z produkcją miodu (*sycić, usycić, sycenie*), nazwy naczyń służących do picia miodu (*kubek, dzban, czasza, flaszka, garniec, kusz*). W materiałach SPXVI nie występują nazwy miejsc, w których sycono miód, co bynajmniej nie oznacza, że w ówczesnej polszczyźnie takich określeń nie używano. Wraz z pozyskaniem leksyki z tekstów nieobjętych ekscerpcją w SPXVI omawiane pole można by oczywiście rozszerzyć o kolejne subpola, m.in. o nazwy miejsc lub podatków i opłat od produkcji i sprzedaży miodu czy określeń nazywających spożywanie tego trunku.

Nazwy miódów pitnych

Hiperonimem dla tej grupy jest dwuskładnikowa jednostka *miód pitny*, która składa się z rzeczownika *miód* oraz określenia specyfikującego *pitny*. Oba człony to wyrazy rodzime – *miód* wywodzi się od psł. **medъ*, czyli ‘miód naturalny, miód pitny, napój przyrządzony z miodu’ (SEJPBor), przymiotnik *pitny* pochodzi od czasownika *pić*, czyli psł. **piti* (SEJPBor). Ze względu na odnośność przedmiotowo-logiczną w nazwie tego napoju, tj. w członie określanym, wyeksponowane są treści semantyczne wskazujące na surowiec, z jakiego trunek został zrobiony. Ponieważ miód miał wielorakie zastosowanie i różną konsystencję, w użyciach bardziej wyspecjalizowanych istniała potrzeba dopełnienia nazwy o człon nazywający precyzyjniej takie cechy, jak: konsystencja, sposób spożywania, rodzaj/typ miodu, nazwy roślin, z jakich został wytworzony itp. Proces nominalizacji polegał na użyciu bądź wyrażen (jednostek złożonych, zwanych też derywatami składniowymi, bądź derywatów jednowyrazowych, powstałych często drogą uniwersalizacji). Często posługiwano wyłącznie hiperonimem *miód*, czyli jednostką wieloznaczną. Nośnikami treści o funkcji uszczegóławiającej i specyfikującej były w tych kontekstach inne składniki wypowiedzi, w których on występował.

W zawartości treściowej staropolskiego wyrażenia *miód pitny*, analizowanego *in abstracto*, bez odwołania się do kontekstów, nie występowały wartości semantyczne, które wskazywałyby na alkoholowy charakter trunku (np. odwoływałyby

się do sposobu przetworzenia surowca – gotowania i fermentacji)². Ten komponent znaczeniowy jest wydobywany kontekstowo, np. z połączeń szeregowych z nazwami alkoholi, z połączeń z czasownikami określającymi czynność picia lub (nadmiernego) spożywania alkoholu bądź innych nazw kojarzonych z tym polem pojęciowym, np. nazwami akcyz i podatków od alkoholu.

W słownikach historycznych leksem *miód* jest obficie udokumentowany jako jednostka polisemiczna. Definiowany jest przede wszystkim jako ‘produkt wytwarzany przez pszczoły, trzmiele itp. ze słodkiej substancji zbieranej z kwiatów’ (SPXVI; 857 użyc). To znaczenie jest również podawane jako pierwsze w następnych leksykonach. Obecność wyrazu *miód* w znaczeniu ‘napój z miodu’ (bez składnika *pitny* lub jego elipsą) potwierdza także SStp, jest ono wymienione jako drugie znaczenie rzeczownika *miód*, a poświadczone zaledwie czterema użyciami. Niemniej analiza kontekstowa cytatów pozwala stwierdzić, że w polszczyźnie wyraz ten był najprawdopodobniej nazwą ‘alkoholowego napoju z miodu’. SPXVI notuje *miód* w trzech znaczeniach; pierwszym i jednocześnie najlepiej poświadczonym (777 użyc) jest wspomniana już nazwa ogólna słodkiej substancji wytwarzanej przez pszczoły, stosowanej w medycynie, kosmetyce, cukiernictwie oraz do wyrobu napoju alkoholowego o tej samej nazwie (Kwaśnicka-Janowicz 2012). W przypadku prezentowanych tu badań szczególnie istotne jest znaczenie drugie, czyli ‘napój alkoholowy otrzymany przez fermentację roztworu wodnego miodu pszczelego z dodatkiem chmielu, przypraw korzennych’. To znaczenie SPXVI poświadcza aż 75 razy. W tym znaczeniu leksem ten wystąpił m.in. w *Kronice* Marcina Bielskiego:

nic wolno Ruśi/ábo ludziom profytym pić **miodu** álbo trunków mocnych/Okrom kilku dni do roku (BielKron 430)³.

Kontekst, jakim jest wyrażenie *trunki mocne*, które wystąpiło w powyższym cytacie jako bliskoznacznik wyrazu *miód*, jednoznacznie wskazuje, że mowa jest o miodowym alkoholu. Najczęściej jednak wyraz *miód* jako ‘miodowy napój alkoholowy’ poświadczają teksty o charakterze medycznym. Wiadomo, że miód pszczeli ma właściwości odżywcze i lecznicze, również alkoholowy miód pitny z dodatkiem np. ziół uważano za lek. Nie dziwi więc, że wyrażenie *miód pitny* lub *miód*, tj. z elipsą określenia doprecyzowującego, poświadczają przede wszystkim zielniki Stefana Falimirza oraz Marcina Siennika:

then proch wypiy z **miodem** albo z młodem winem (FalZioł I 59b),

² Współcześnie – jak się wydaje – właśnie komponent znaczeniowy ‘alkohol’ jest istotnym składnikiem pojęciowym leksemu *miód pitny*.

³ Transliteracja za SPXVI. Wszystkie pogrubienia w cytatach pochodzą od autorki niniejszego artykułu.

dąć iey pić liścia Iáłowcowego wwierciawszy z miodową wodą/co zową pitką/álbo **pitny miod** (SienLek 114v).

Dwuskładnikową nazwą medykamentu jest także wyrażenie *miód różany*, człon określający w tym wyrażeniu pełni funkcję specyfikującą, komponenty treściowe wskazujące na konsystencję (płynną lub inną) czy też alkoholowy charakter leku nie ujawniają się w strukturze znaczeniowej tego wyrażenia. Kolokacje wskazują, że był to najprawdopodobniej miód przegotowany z dodatkiem olejku różanego, który podawano w postaci płynnej⁴. To połączenie odnotowano jedynie sześć razy. Jedno z nich pochodzi z herbarza M. Siennika, pozostałe z herbarza S. Falimirza, np.

fok Pozimek z **miodem rożanym** iesth dobry tym kthorzy maią rospadliny w wfciech (FalZioł I 52d).

Leksem *miód* występuje także w formie zdrobniałej *miodek*, w której został poświadczony 26 razy. SPXVI notuje 3 jego znaczenia⁵. Spieszczenie *miodek* w znaczeniu ‘miód pitny’, wynotowano tylko z komedii *Potrójny z Plauta* Piotra Cieklińskiego. Leksem *miodek* sam w sobie nie niesie informacji o ciekłej konsystencji i alkoholowym charakterze napoju, wskazuje na to jednak połączenie syntaktyczne *płokać gardło*, które jest w jego otoczeniu:

Nikczemny Woytowicze, zapomnieałeś torby W piwnicy, kiedyś sobie **miodkiem** gárdło płokał (CiekPotr 76)⁶.

O popularności miodu pitnego w XVI wieku świadczy fakt, że w polszczyźnie tego okresu już funkcjonowały – lub właśnie się tworzyły – odrębne nazwy miodu wskazujące na poszczególne jego właściwości. Leksem *kierstrąg* odnotowano w znaczeniu ‘napój alkoholowy z wiśni (z niem. *Kirschtrank*)’. Leksem ten dokumentuje

⁴ Jeśli przyjąć, że *miód różany* to nazwa leku (tak jak współcześnie np. *Acatar zatoki* lub *Nurofen forte*), można przypuszczać, że nazwy leków w dzisiejszym kształcie, jako nazwy własne, nie opisowe, nie były wówczas jeszcze popularne.

⁵ Formant *-(e)k* w formacji *miodek* w cytacie pierwszym i trzecim pełni analogiczną funkcję do sufiksu *-k* w derywatach typu *wódka*, *glinka*, *olejek*, którą K. Długosz-Kurczabowa określiła jako syngulatywną. Polega ona „na tworzeniu derywatów oznaczających pewną odmianę, gatunek przedmiotu nazwanego podstawą słowotwórczą” (Długosz-Kurczabowa 1977, s. 52).

⁶ Podstawowe znaczenie *miodek* w SPXVI to ‘miód pszczelej; z neutralizacją funkcji deminytywnej lek. wywar miodowo-kwiatowy’, poświadczone przede wszystkim przez S. Falimirza:

Całfija z miodkiem Rozmączona w wodcze Izopowey, á tym fobie wfta płokać FalZioł III 3c. Trzecie znaczenie rzeczownika *miodek*, tj. ‘bliżej nieokreślony rodzaj kosmetyku’, zostało udokumentowane w dziele J. Wujka *Postilla catholica*. Kontekst, w jakim wystąpił ten wyraz, każe domniemywać, że derywat *miodek* (z funkcją syngulatywną formantu *-(e)k*) jako nazwa kosmetyku należał do wyrazów znanych i używanych w XVI wieku:

owe trupie włofy/ owe przyprawki/ owe miodki/ ktoremi fie [biaległowy] mážą/ owe mážzkáry ktore z siebie czynią/ (...) nie są według Zakonu Pána Iezujowego (WujPosN 1584 I 279) (Linde).

już SStp, w którym występuje on w dwóch wariantach graficznych: *kielsztrank* i *kiersztrąg* w znaczeniu ‘wiśniak, liquor cerasinus, vinum cerasii’. Niemiecki wyraz *Kirschtrank* ma dosłowne znaczenie ‘napój z wiśni’ i jest zbitką dwóch słów: *die Kirsche* ‘wiśnia’ oraz *der Trank* ‘napój’. Znaczenie tego compositum jest czytelne, ale na gruncie języka niemieckiego, w polszczyźnie nazwa tego trunku utrwaliła się jako zapożyczenie formalnosemantyczne. Wyrazem tym określano zarówno miód pitny, jak i bliżej nieokreślony napój alkoholowy z wiśni, dlatego w komponowaniu tego subpola należy zwrócić uwagę na kolokacje. W XVI wieku nazwa ta została poświadczona w materiałach słownikowych trzykrotnie, przy czym jedynie raz w ekscerpji kanonicznej; pochodzi ona ze *Statutów* Stanisława Sarnickiego:

[czopowe] Od Miodów: Troyniku, **Kierftrągu**, Málninniku (SarnStat 348).

Wśród poświadczeń uzupełniających znajduje się jeszcze jedno poświadczenie pozakanoniczne – wynotowano je z *Uniwersału poborowego*:

Tákże od Troyniku/**Kierfranku**/Málninniku/káždy iáko od fтарыego miodu plácić będzie powinien (UniwPobor1591 226).

Przykład użycia, w którym nie ma jednoznacznego wskazania na miodowy charakter *kierstrągu*, pochodzi z *Herbarza polskiego* Marcina z Urzędowa (cytat również pochodzi z ekscerpji pozakanonicznej):

[Wiśnie czarne] Máią bárzo bliřkość z winem czérwonym: przeto nie złé pićie **Kerfztráng** (UrzędowHerb 332a) (Linde).

Wyraz ten dobrze pokazuje problemy związane z zapożyczeniem i spolszczeniem leksemów, co widać po licznych wariantach graficzno-fonetycznych: *kierftrąg*, *kerfztráng*, *kierfrank*.

Jednowyrazowym określeniem miodu pitnego był również wyraz *lipiec*. Leksem ten prymarnie był nazwą miesiąca. Jako określenie miodu lipowego nazwa stanowi przykład uniwerbizacji nazwy dwuczłonowej *miód lipowy* (przy tak ujętej genezie można tę nazwę uznać za homonim nazwy miesiąca). W strukturze semantycznej nazwy *lipiec*, tj. ‘miód zbierany z kwiatu lipowego’, wyeksponowany jest komponent wskazujący na pochodzenie, czyli roślinę, z której specyfik został wytworzony. Na jego płynny i alkoholowy charakter wskazuje jedynie bliski kontekst, czyli bezpośrednie otoczenie wyrazowe, w jakim leksem *lipiec* występuje. W tym znaczeniu leksem odnotowano zaledwie osiem razy, z czego aż trzy cytaty pochodzą ze słownika Jana Mączyńskiego, np.

Hydromeli, Pity miód/Troynik. **lipiec** (Mącz 160b).

Cztery poświadczenia pochodzą z *Lekarstw doświadczonych* Siennika:

Miedzy pićim/wino woniáiące fmáczne/Miod czyfity/**Lipiec** álbo Throynik wyfáły (SienLek 8).

W SStp *lipiec* również odnotowano w dwóch znaczeniach. Pierwsze z nich mówi o nazwie miesiąca, drugie o miodzie zbieranym z kwiatu lipowego. W artykule hasłowym brak jednak odniesienia do miodu pitnego.

Następną jednowyrazową nazwą miodu, która poświadczona jest w SPXVI, lecz w ogóle nie wystąpiła w materiałach SStp, jest *malinnik*. Szczupła podstawa źródłowa nie pozwala rozstrzygnąć, czy był to w XVI-wiecznej polszczyźnie leksemem nowy. Podobnie jak nazwa *lipiec*, także *malinnik* 'miód malinowy' jest przykładem uniwerbizacji. Uwagę zwraca sufiks *-nik*, który towarzyszy uniwerbizacji wyrażenia *miód z malin*, jak również pojawia się on w nazwie innego miodu pitnego, mianowicie *trojnik* (*trójnik*). SPXVI leksem *malinnik* w znaczeniu 'napój alkoholowy z miodu zmieszanego z sokiem malinowym' notuje zaledwie raz. Użycie wynotowano z przytoczonych już wcześniej *Statutów* S. Sarnickiego:

[czopowe] Od Miodów: Troyniku, Kier[trągu, **Málinniku** (SarnStat 348).

Kilka poświadczeń udało się odnotować w źródłach uzupełniających kartoteki SPXVI. Jedno pochodzi z *Przywilejów koronnych* Jana Januszowskiego, drugie z *Uniwersału poborowego*:

Item/od Bಾರೆły Ker[trągu y **Málinniká** sześć grofzy (JanPrzyw 81).

Tákże od Troyniku/Kier[tranku/**Málinniku**/kázdy iáko od [tárego miodu płácić będzie powinien (UniwPobor1591 226).

Nazwa *trojnik* nie jest nowym wyrazem w XVI-wiecznej polszczyźnie, ponieważ została już odnotowana w SStp. Pozwala to sądzić, że ten rodzaj miodu był znany już wcześniej i zapewne sycono go w miodosytniach. Wyraz nie został jeszcze opracowany, jednak kontekst użycia oraz źródła współczesne pozwalają zdefiniować go jako 'miód pitny wyrabiany w proporcjach 1 część miodu do 2 części wody'. Odnotowano 10 przykładów jego użycia, m.in. w *Statutach* S. Sarnickiego:

[czopowe] Od Miodów: **Troyniku**, Kier[trągu, Málinniku (SarnStat 348),

oraz w *Kronice* M. Bielski:

Okiem widzyał będąc tám/gdy przez miáry pił K[fiądz Iánusz z dworzány [wymi **troynik** z mu[żkátellá mie[żzáiac (BielKron 419v).

Cytat z M. Bielskiego wskazuje na dość popularną w XVI wieku praktykę mieszania wina z miodem. Współcześnie w miodosytnictwie funkcjonuje w tym znaczeniu leksem *trójniak*.

Przyglądając się nazwom miodów, można zauważyć, że odnoszą się one do tego, czym te napitki zostały nasycone. Dobrymi przykładami nazw są leksemy *malinnik*, będący nazwą 'miodu pitnego z sokiem malinowym', oraz *lipiec*, czyli 'miód sycony z miodu lipowego'. Równie ciekawie prezentuje się nazwa *trojnik*,

ponieważ odnosi się do ilości miodu pszczelego, jaką wykorzystano, by przygotować brzeczkę do tego alkoholu. Nieco inaczej wygląda sytuacja w wypadku nazwy *kierstrag*, tj. nazwy ‘miodu pitnego z dodatkiem wiśni (lub soku wiśniowego)’. Znaczenie jednostki wynikające ze jej struktury jest przejrzyste, ale na gruncie języka niemieckiego, z którego to słowo zostało zapożyczone. To na gruncie języka niemieckiego dokonała się konceptualizacja, nazwa ta została utworzona według modelu typowego dla tego języka.

Nazwy półproduktów stosowanych w opisie produkcji miodu

W produkcji każdego alkoholu używane są półprodukty. Najważniejszym półproduktem w produkcji miodu jest *brzeczką miodową*, czyli roztwór miodu i wody⁷. Tylko dwa polskie słowniki etymologiczne omawiają jego pochodzenie. SEJPBr podaje, że leksem ten wraz z leksemem *braha* ‘wywar’ został zapożyczony z celtyckiego. Zaznacza też, że *brzeczką* występuje w języku czeskim i w językach łużyckich. Natomiast w ESJPBań można odnaleźć informację o niejasnej etymologii, choć jednocześnie takie słowo poświadczają wszystkie języki zespołu zachodniosłowiańskiego. Autor słownika wywodzi go od prasłowiańskiego słowa **brbč-bka* ‘coś fermentującego’ pochodzącego od hipotetycznego czasownika **brbčēti* ‘fermentować’. Leksem *brzeczką* notuje również SPraśł jako **brečbka* w znaczeniu ‘wyciąg ze słodu, z którego wyrabia się piwo, też wyciąg np. z miodu’. Podano także uwagę o domniemanym związku z leksemem *braga*, powołując się na ustalenia z SEJPBr.

Brzeczkę po raz pierwszy notuje SStp, jednak tylko w znaczeniu ogólnym jako ‘ekstrakt słodowy, z którego wyrabia się piwo’, bez odniesienia do produkcji miodu pitnego. Dopiero SPXVI poszerza zakres nazwy o kontekst miodosytniczny, ponieważ wyraz *brzeczką* został zdefiniowany jako ‘wyciąg ze słodu, miodu lub wina’. Zanotowano siedem poświadczeń tego wyrazu, przy czym aż trzy to doprecyzowane zestawienie *brzeczką miodową*. Podstawową formę wyeksцерpowano m.in. z tekstu M. Siennika:

Kopr/w młodym piwie álbo w **brzedce** wárzony/mnoży mámkam mleko (SienLek 87).

W przypadku doprecyzowanego określenia dwa poświadczenia wynotowano z zielnika S. Falimirza:

Też ta żywicza pita z **miodową brzeczką**/zaftanowienie rzczy niewiefcicy othwiera (FalZioł III 31b),

⁷ Ważne jest, by sprecyzować, że chodzi o brzeczkę miodową (*sytle*), ponieważ w browarnictwie także wykorzystywana jest brzeczką zwana *brzeczką piwną*.

zaś trzeci cytat pochodzi ze słownika J. Mączyńskiego:

Mellatum, Sapa seu mustum ad mediam partem decoctum. Nonius, **Miodowa brzeczka** (Mącz 213d).

Synonimem nazwy *brzeczka* jest *syta*, także notowana dopiero przez SPXVI. Jest to leksem nieopracowany, niemniej na podstawie cytatów można stwierdzić, że chodzi właśnie o *brzeczkę miodową*. Kartoteka notuje 17 poświadczeń tego wyrazu. Warto przywołać fragment zielnika S. Falimirza, ponieważ zawiera on definicję *syty*:

Naprzod ku *fycie*/to ieft w wodzie z przeźnym miodem przywarzoney (FalZioł V 14a).

Podobnie jak *miód* w znaczeniu 'alkohol pozyskiwany z miodu', *brzeczka* i *syta* notowane są główne w zielnikach. Wynika to zapewne z tego, że półprodukty także były uznawane za lecznicze.

Nazwy osób związanych z produkcją miodu

Omawiane podpole składa się z dwóch leksemów: *łagiewnik* i *miodowarzec*. W SPXVI oba jednak są tzw. pustymi hasłami słownikowymi. Słownik bowiem odnotował hasło *łagiewnik* jedynie na podstawie odwołania do innych dzieł leksykograficznych: SStp, słownika Grzegorza Knapskiego oraz Samuela Bogumiła Lindego. Ten ostatni z kolei podał ten wyraz za G. Knapskim (czyli XVII-wiecznym poświadczeniem). Można przyjąć, że w XVI wieku znaczenie tego leksemu było podobne, zapewne nieco rozszerzone w stosunku do staropolskiego 'człowiek przynależny do służby książęcej, trudniący się wyrobem łagwi czy też warzeniem piwa i syceniem miodu dla dworu książęcego'⁸. Zapewne zawartość treściowa tej jednostki została zredukowana o element semantycznie wiążący ten leksem z nazwami służby książęcej. Warto dodać, że leksem pochodzi od leksemu *łagiew*, który był nazwą naczynia do przechowywania płynów.

W bezpośrednich źródłach SPXVI brak również leksemu *miodowarzec*, któremu przypisano informację, że notowany jest przez aneks do SStp, jednak autorka niniejszego tekstu nie odnalazła go w aneksie. Wiadomo jednak, że taki leksem występował w staropolszczyźnie, notuje go bowiem *Słownik staropolskich nazw osobowych* oraz *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych* w tomie *Odapelatywne nazwy osobowe* (Cieślíkowa 2000). Leksemu tego jako apelatywu nie poświadczą jednak ani SStp, ani słownik G. Knapskiego. Znaczenie można zrekonstruować jako 'ten, który warzy miód'.

⁸ Definicja zgodna z *Wykazem ważniejszych błędów drukarskich i rzeczowych* do SStp, t. 4, s. 382.

Nazwy czynności związanych z produkcją miodu

Sama czynność związana z produkcją miodu również ma swoją nazwę. W obrębie tego subpola znajdują się trzy leksemy współrdzenne: dwa czasowniki (*sycić*, *usycić*) oraz jeden rzeczownik dewerbalny (*sycenie*).

Wyraz *sycić* po raz pierwszy został udokumentowany w SPXVI, wprawdzie hasło to jest jeszcze nieopracowane, ale na podstawie jednego z dwóch poświadczeń można je zdefiniować jako ‘przerabiać miód pszczeli na pitny z użyciem wody’. Pierwsze użycie wynotowano z dzieła *O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia Macieja Strykowskiego*:

Drudzy miody do picia z wodą słodkie **sycą** (StryjPoczął 63).

Z cytatu jasno wynika, że chodzi o sycenie miodu⁹.

Jako odrębne hasło uwzględniono w SPXVI czasownik dokonany *usycić* (SStp nie poświadcza go), występuje on w znaczeniu, które można zdefiniować jako ‘przerobić miód pszczeli na pitny’. Kartoteka zawiera dwa poświadczenia tego czasownika. Oba pochodzą z *Kroniki M. Bielskiego*:

Y beczkę miodu **usycił** ná miánowanie onego dziecięcia (BielKron 342),

Napuszczał w zdroie niektóre miodu y **ufycił** ie (BielKron 165v).

W obrębie tej grupy należy także umieścić rzeczownik odczasownikowy *sycenie*. SStp również nie notuje takiego wyrazu. Dokumentuje go zaledwie jednym poświadczeniem SPXVI w znaczeniu ‘warzenie miodu pitnego’. Choć leksem znajduje się w nieopracowanej części kartoteki, jasno wynika z cytatu, że chodzi o wytwarzanie miodu pitnego. Poświadczenie pochodzi z *Gospodarstwa* Anzelma Gostomskiego:

W tym miodow **fycenia** y przypraw/picia onego zdrowego y niejpopolitego nie naydzie tu (GospGost 3v).

Nazwy naczyń służących do przechowywania i picia miodu

Osobną grupą w obrębie pola MIÓD PITNY są nazwy naczyń. Należy jednak wspomnieć, że SPXVI nie notuje nazw naczyń, które z definicji byłyby nazwami naczyń do picia lub przechowywania wyłącznie miodu pitnego. Znaczenia

⁹ Drugi z cytatów nie odnosi się produkcji miodu pitnego, pochodzi z *Dictionarium trilingue tripartitum* M. Volckmara i wskazuje raczej na znaczenie ‘czynić sytym, karmić do syta, jeść do syta’:

Sycę/Satio, Saturo, fytty/Satur. Sytość/Satietas (Volck B666).

kontekstowe pozwalają na wskazać kilka nazw, które określały naczynia mogące do tego służyć. Tę grupę określeń można dobrze zrekonstruować na podstawie połączeń wyrazowych, które SPXVI wyszczególnia w artykule hasłowym *miód*.

W otoczeniu wyrazu *miód* (pitny) pojawia się rzeczownik *dzban* (takich połączeń nie notuje jednak SStp). Odnotowano w tym leksykonie jedynie *dzban do piwa* lub *dzban do wody*, a także *dzban także do octu lub oleju*. *Dzban* jako naczynie do picia lub przechowywania płynów, w tym także do alkoholu poświadcza SPXVI, definiując ten leksem jako ‘naczynie baniaste lub wysmukłe z gliny, metalu, szkła itp. z szyjką i z uchwytem’ (85 poświadczeń). Pierwsze z podznaczeń doprecyzowuje, że *dzban* służy do przechowywania oraz pijania piwa i miodu, w tym przypadku zanotowano aż 56 cytatów. Pochodzą one z tekstów o różnym charakterze, przede wszystkim jednak ze słowników Jana Murmeliusza, Franciszka Mymera oraz Bartłomieja z Bydgoszczy, a także z dzieł Mikołaja Reja i Jana Kochanowskiego:

więcz thu **dzban** wziąwfy pokłęknawfzy y Anná tho weń łeb wnurzy áż mu mimo wfzy pociecie zą zdrowie piją (RejZwierc 89v),

DZbanie mój piány/ Dzbanie poléwany (...) Przymkni fye do nas/ á day fyo náchylić: Chciałbym twym dárem gości fwych pośilić (KochPieś 4).

W pozostałych dwóch użyciach *dzban* określony jest jako naczynie do czerpania wody oraz destylowania wódki (22 poświadczenia). W przypadku tych poświadczeń cytaty pochodzą również z powyższych słowników oraz z Biblii Radziwiłłowskiej, Nowego Testamentu w przekładach Szymona Budnego i J. Wujka.

Określeniem naczynia służącego do picia miodu był dawniej wyraz *kubek*. W SStp jest zdefiniowany ogólnie ‘naczynie do picia’. Znaczenie podane w SPXVI jest uszczegółowione, zawiera informację o wielkości naczynia: ‘naczynie do picia o niewielkich rozmiarach’. Cytat pochodzący z *Harfy duchownej* Marcina Laterny potwierdza, że posługiwano się wyrazem *kubek* jako określeniem naczynia do picia miodu lub wina:

mielibyfmy zą głupiego (...) kteryby dla iednego **kubká** winá/álbo miodu chciał (...) śmierć podiąć (LatHar 581).

W artykule hasłowym *miód* znajdujemy także nazwy innych naczyń. Są to: *czasza* ‘naczynie do płynów, przeważnie niewielkich rozmiarów, służące do picia’ (w tym znaczeniu 114 poświadczeń), *flasza* ‘naczynie ze szkła, gliny, cyny, skóry z wąską szyjką do zatykania, służące do przechowywania płynów’ (36 poświadczeń), *garniec* ‘naczynie gliniane lub miedziane do gotowania lub przechowywania rzeczy płynnych albo sypkich’ (w tym znaczeniu 282 poświadczenia)

oraz *kusz* ‘naczynie do picia’ (10 poświadczeń)¹⁰. Cytaty pochodzą z tekstów takich, jak *Historyja o chwalebnyim zmartwychwstaniu* Mikołaja z Wilkowiecka, *Kronika* M. Bielskiego oraz *Dworzanin* Łukasza Górnickiego:

Nákarmię was z mlekiem káfze Y miód dam pić/z złotey **czáfze** (MWilkHist G2),

Miodu podle siebie poftawiła **flafzę** (BielKron 320),

Iánufz [biskup] wyfluchawfzy pofelthwá/kazał wielki **koufz** fthárego miodu przynieść/kthory połłowi zá zdrowie iego páná wypić rofkazał (GórNDworz P).

Warto w tym kontekście wspomnieć również o leksemach *łagiew*, też *łagwica* || *łagwiczka*, które są określeniami naczyń służących do przechowywania płynów. Od pierwszego z nich pochodzi nazwa wytwórcy tych naczyń – *łagiewnik*. SPXVI notuje dwa poświadczenia leksemu *łagiew*, a leksem *łagwica* poświadczony został 11 razy, m.in. w *Kronice* M. Bielskiego:

dam robotnikom (...) pżenice dwádzyeściá tyfiąc korcy/y ták wiele ięczmieniá/oleiu też dwádzyeściá tyfiąc **łagwic** káždy rok (BielKron 77).

* * *

XVI-wieczne Pole leksykalno-semantyczne MIÓD PITNY, które zbudowano na podstawie słownika dokumentującego polszczyznę XVI wieku, przynosi wiele ciekawych wniosków. Dotyczą one zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej historii języka.

Pole to składa się z pięciu podpól. Najobszerniejszym podpołem, gdyż zbudowanym z siedmiu leksemów, są nazwy miódów pitnych. Znalazły się w nim nazwy ogólne: *miód*, nazwa dwuelementowa z członem doprecyzowującym lub uszczegóławiającym *miód pitny* oraz pozorne zdrobnienie *miodek*, w którym formant *-ek* pełni funkcję syngulatywną. Podpołem podrzędnym wobec niego jest pole zawierające nazwy gatunków miódów pitnych. Subpołem są także nazwy naczyń, na które składa się siedem leksemów. Z trzech jednostek składają się pola gromadzące nazwy półproduktów oraz nazwy czynności związanych z wytwarzaniem miodu pitnego. Najmniejszym podpołem, bo złożonym z zaledwie dwóch jednostek, jest subpole obejmujące nazwy osób związanych z produkcją miodu. By ukazać graficznie budowę pola, można posłużyć się tabelą:

¹⁰ Leksem *kusz* (*kousz*) jest zapożyczeniem z języków ruskich, pierwotnie było to nazwą drewnianego czerpadła, por. SEJPS, hasło: *kowsz*.

Pole leksykalno-semantyczne MIÓD PITNY				
Nazwy miodów ↓	Półprodukty ↓	Czynności ↓	Osoby ↓	Naczynia ↓
nazwy ogólne: <i>miód</i> <i>miód pitny</i> <i>miodek</i> nazwy konkretne: <i>lipiec</i> <i>malinnik</i> <i>kierstrąg</i> <i>trojnik</i>	<i>brzezka</i> <i>brzezka miodowa</i> <i>syta</i>	<i>sycić</i> <i>sycenie</i> <i>usycić</i>	<i>łagiewnik</i> <i>miodowarzec</i>	<i>dzban</i> <i>kubek</i> <i>czasza</i> <i>flaszka</i> <i>garniec</i> <i>kus</i> <i>łagiew</i>

Tabela 1. Budowa pola leksykalno-semantycznego MIÓD PITNY

Należy zwrócić uwagę, że opisywane pole nie jest kompletne. Brakuje leksemów nazywających zarówno miejsce sycenia miodu, jak i samą produkcję tego trunku. Warto jednak pamiętać, że ewentualna nieobecność jakiegoś leksemu w słowniku nie świadczy o tym, że dane słowo w polszczyźnie nie funkcjonowało.

Na 22 zebrane w analizowanym polu leksemy siedem nie zostało odnotowanych w SStp (*malinnik*, *miodek*, *kus*, *syta*, *sycić*, *sycenie*, *usycić*). SStp nie notuje także grupy leksemów związanych z syceniem miodu pitnego. Występują w nim jedynie leksemy, takie jak *nasycić*, *nasycać*, *nasycenie*, które oscylują wokół znaczenia 'nakarmić do syta'. Nie pojawia się tam także rzeczownik *syta*, który – jak wynika z materiałów SPXVI – w tym stuleciu stał się synonimem dla *brzezki*. W odniesieniu do tego ostatniego wyrazu SStp notuje jedynie znaczenie związane z piwem (*brzezka piwna*). Podobna sytuacja dotyczy także prawie wszystkich nazw naczyń (*dzban*, *kubek*, *czasza*, *flaszka*, *garniec*) oraz *lipiec* – w cytatach z SStp żaden z leksemów nie odnosi się do miodu pitnego. Dopiero SPXVI poświadcza nowe znaczenia i kolokacje związane z tym trunkiem.

W polu MIÓD PITNY znalazły się zarówno leksemy rodzime, jak i obce. Do tych pierwszych należą oba człony wyrażenia *miód pitny* oraz zdrobnienie *miodek* pochodzące od leksemu *miód*. W tej grupie znajdują się także leksemy *syta*, *sycić*, *usycić*, *sycenie*, a także leksemy *lipiec*, *kubek*, *dzban*, *czasza*, *garniec*, *malinnik* oraz *trojnik*. Wymienione wyrazy są albo jednostkami niepodzielnymi słowotwórczo, albo regularnymi derywatami od wyrazów rodzimych. Złożeniem o rodzimej etymologii jest *miodowarzec*. Za genetycznie obce należy uznać leksemy: *kierstrąg*, *łagiewnik*, *flaszka*, *kus*. Jednostką o niepewnej etymologii jest wyraz *brzezka*. Oznacza to, że niemal 70% zgromadzonej w polu leksyki jest pochodzenia rodzimego.

Zebrane leksemy odznaczają się niewielką synonimicznością. Jedyną parą synonimów jest wspomniana już para *brzeczka* i *syta*. Równie skromnie prezentują się zdrobnienia. Takiemu procesowi uległ jedynie leksem *miód* (zdrobniony do leksemu *miodek*).

Należy również wspomnieć o tym, że wyrażenie *miód pitny* często występuje w szeregach wyrazowych zawierających nazwy innych trunków. Kolokacje te, przeważnie połączenia szeregowy *miód* i *wino* (w tym także jego konkretnych gatunków, np. *muszkatelli*) lub zestawienie *miód* i *piwo*, pozwalają wydobyć komponenty znaczeniowe wskazujące na znaczenie ‘napój’ oraz ‘trunek, alkohol’. Często także w połączeniach szeregowych występują różne nazwy miodów. Ponadto rzeczownik *miód* został odnotowany w połączeniach z nazwami naczyń. Słownik poświadcza również związki takie jak *miód litewski* czy *miód szynkowy*. Odnotowane zostały zwroty *płokać gardło* [miodem] ‘pić miód’ czy fraza *miód [kogo] rozszedł* w znaczeniu ‘miód wprawił kogoś w stan upojenia’. Cytaty pozwalają częściowo zrekonstruować frazeologię związaną ze spożywaniem alkoholu.

Warto przyrzeć się tekstom, w których pojawiają się leksemy budujące to pole. Dominują szeroko rozumiane zielniki: *O ziołach y mocy gich* S. Falimirza, *Lekarstwa doświadczone* oraz *Herbarz* M. Siennika, a także *Herbarz polski* Marcina z Urzędowa. Wynika to z ówczesnych przekonań o leczniczych właściwościach alkoholu, w tym również miodu pitnego. Część poświadczeń wynotowano z tekstów o charakterze prawno-urzędowym, czego dowodzą leksemy wyekscerpowane z tekstów, takich jak *Statuta* S. Sarnickiego, *Uniwersał poborowy* czy *Przywileje koronne* J. Januszowskiego. Obecność tych leksemów w tekstach o charakterze regulacji prawnych nie jest osobliwością, ponieważ miód pitny oraz jego sprzedaż były obłożone podatkami. Sporadycznie pojawiają się także poświadczenia pochodzące z dzieł literackich o raczej ludycznym charakterze i nieco ironicznym zabarwieniu, na przykład z *Pieśni* J. Kochanowskiego, komedii *Potrójny z Plauta* P. Cieklińskiego, *Dworzanina polskiego* Ł. Górnickiego oraz *Zwierciadła* M. Reja. Kilka cytatów pochodzi z tekstów religijnych, m.in. *Harfy duchownej* Marcina Laterny. Leksyka tworząca pole MIÓD PITNY, wystąpiła także w utworach o charakterze historycznym: *Kronice* M. Bielskiego, w *O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego...* M. Strykowski, a także w dziele o charakterze ekonomicznym, tj. *Gospodarstwie* A. Gostomskiego.

Jeśli chodzi o dalszy rozwój analizowanego pola, interesujących wniosków dostarcza wybiórcza ekscerpca słowników języka polskiego (m.in. e-SXVII, SWiL, SW, SJPD), które gromadzą późniejszą leksykę. Pole nazw miodów poszerzyło się o wyrazy, takie jak: *czwórniak*, *dwójniak*, *piątak*, *półtorak*, *wiśniak*. Można zaobserwować, że ostatni z podanych leksemów stopniowo wyparł wyraz średniowieczny i XVI-wieczny *kierstrąg*. W subpolu zawierającym nazwy osób produkujących miód

w materiałach e-SXVII pojawił się rzeczownik *miodowar*, z kolei z końcem XIX wieku zaczyna wypierać go nazwa *miodosytnik*, która znana jest także dziś. Całkiem nowe w stosunku do XVI wieku będzie pojawienie się nazw miejsca, w którym produkuje się miód pitny. Na przełomie XVIII i XIX wieku funkcjonuje *miodowarnia*, która później zostanie zastąpiona *miodosytnią*. Nowe będą też rzeczowniki nazywające produkcję miodu. W XVII wieku funkcjonował wyraz *miodowarstwo*, na początku XX wieku wyparł go rzeczownik *miodosytnictwo*. Tu warto zatrzymać się nad wymienionymi konstrukcjami. Słowotwórcza definicja słowa *miodosytnia* brzmi ‘miejsce, gdzie syci się miód’. Zatem wyrazy *miodosytnia*, *miodosytnik* oraz *miodosytnictwo* pochodzą od leksemów *miód* i *sycić*. Sycenie miodu to nic innego jak warzenie lub gotowanie brzezki. W konstrukcjach tych doszło zatem do wymiany czasownika *warzyć* na *sycić*. Chronologiczny rozwój pola ilustruje poniższa tabela:

SStp	SPXVI	e-SXVII	SWil	SW	SJPD
<i>miód</i> <i>kierstrąg</i> <i>trojnik</i> <i>łagwienik</i> <i>łagiew</i>	<i>miód pitny</i> <i>miodek</i> <i>lipiec</i> <i>malinnik</i> <i>brzezka</i> <i>brzezka</i> <i>miodowa</i> <i>syta</i> <i>sycić</i> <i>sycenie</i> <i>usycić</i> <i>dzban</i> <i>kubek</i> <i>czasza</i> <i>flaszka</i> <i>garniec</i> <i>kusz</i>	<i>miodowar</i> <i>miodowar-</i> <i>stwo</i>	<i>czwartak</i> <i>dwójniak</i> <i>miodowar-</i> <i>nia</i> <i>trójniak</i> <i>półtorak</i>	<i>miodosytnia</i> <i>miodosyt-</i> <i>nictwo</i> <i>miodosytnik</i> <i>wiśniak</i>	<i>piątak</i>

Tabela 2. Chronologiczny układ leksemów ukazujący rozwój pola

Na wiek XVI przypada największy rozwój pola. Pojawiają się wówczas wyrazy nowe oraz nowe znaczenia wyrazów obecnych w polszczyźnie wcześniej (16 jednostek wobec zaledwie pięciu jednostek w SStp). Z oglądu materiału słownikowego wynika więc, że XVI-wieczne pole leksykalno-semantyczne MIÓD PITNY z czasem nie tylko się rozszerzyło, choć już nie tak licznie, o nowe podpola i dodatkowe leksemety w dotychczasowych podpolach, ale w jego obrębie zachodziły też procesy związane z wymianą słownictwa na nowsze.

Diachroniczna analiza pola dobrze odzwierciedla zmiany kulturowe i historyczne związane z kulturą spożywania alkoholu w Polsce. Tzw. życie wyrazów

z tego pola potwierdza, że sycenie i picie miodu było w XVI wieku popularne, zwiększa się grupa nazw miodów pitnych, co może być dowodem na rozwijające się miodosytnictwo.

Wiek XVI to szczyt miodosytnictwa w Polsce. Jak podaje P. Libera (2005, 2009), kolejne stulecia przyniosły zmniejszenie produkcji miodu i stopniową jej degradację, a przyczynił się do tego przede wszystkim rozwój gorzelnictwa – to właśnie wódka wyparła miód z powszechnego obiegu. Mimo niesprzyjających warunków miodosytnictwo nie zamarło całkowicie, o czym świadczy historia analizowanego pola leksykalno-semantycznego w kolejnych wiekach.

Bibliografia

Rozwinięcie skrótów słownikowych niewystępujących w zestawieniu ogólnym dla całego tomu:

SDK – Długosz-Kurczabowa, K. (2008). *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*. Warszawa: PWN.

SM – Mańczak, W. (2017). *Polski słownik etymologiczny*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Źródła:

Falimirz, S. (1534). *O ziołach y moczy gich* [image/x.djvu]. Pozyskano z <https://polona.pl/item/7230276/3/> [data dostępu: 16.11.2019].

Gostomski, A. (1621). *Gospodarstwo* [image/x.djvu]. Pozyskano z <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/doccontent?id=82919> [data dostępu: 16.11.2019].

Słowniki:

Bańkowski, A. (2000). *Etymologiczny słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Boryś, W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Brückner, A. (1927). *Słownik etymologiczny języka polskiego* [image/x.djvu]. Pozyskano z <https://polona.pl/item/1166518/2/> [data dostępu: 16.11.2019].

Cieślíkowa, A. (oprac.). (2000). *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*. Cz. 1. *Odapelatywne nazwy osobowe*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN.

Doroszewski, W. (red.). *Słownik języka polskiego* [image/x.djvu]. Pozyskano z <http://www.sjpd.pwn.pl/> [data dostępu: 16.11.2019].

Karłowicz, J. i in. (red.). (1900–1927). *Słownik języka polskiego* [image/x.djvu]. Pozyskano z <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=236&dirids=1&tab=3> [data dostępu: 16.11.2019].

- Kartoteka *Słownika języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku* [image/x.djvu]. Pozyskano z <http://www.rcin.org.pl/publication/20029> [data dostępu: 16.11.2019].
- Knapiusz, G. (1621). *Thesaurus polono-latino-graecus seu promptuarium lingua Latinae et Graece (...)* [image/x.djvu]. Pozyskano z <http://www.dbc.wroc.pl/publication/29160> [data dostępu: 16.11.2019].
- Kowalenko, W. i in. (red.). (1961–1996). *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych*. Wrocław: Ossolineum.
- Linde, S.B. (1807–1814). *Słownik języka polskiego*. T. 1–6. Warszawa: Drukarnia księży Pijarów.
- Mączyński, J. (1564). *Lexicon Latino Polonicum ex optimis Latinae linguae Scriptoribus concinnatum (...)* [image/x.djvu]. Pozyskano z <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=23849> [data dostępu: 16.11.2019].
- Mayenowa, M.R. i in. (red.). (1966-). *Słownik polszczyzny XVI wieku*. T. 1–37. Wrocław–Warszawa: Ossolineum, IBL PAN.
- Murmeliusz, J. (1533). *Dictionarius Ioannis Murmellii variarum rerum tum pueris tum adultis utilissimus, cum Germanica atquae Polonica interpretatione, adiecto etiam vocabulorum et capitulorum indice(...)* [image/x.djvu]. Pozyskano z http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=174463&from=&dirids=1&ver_id=&lp=2&QI= [data dostępu: 16.11.2019].
- Sławski, F. (1952–1982). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego.
- Sławski, F. (red.). (1974–2001). *Słownik prasłowiański*. Wrocław: Ossolineum.
- Taszycki, W. (red.). (1965–). *Słownik staropolskich nazw osobowych*. T. 1–7. Wrocław: Ossolineum.
- Urbańczyk, S. (red.). (1953–2002). *Słownik staropolski*. Kraków: IJP PAN.
- Zdanowicz, A. i in. (red.). *Słownik języka polskiego* [image/x.djvu]. Pozyskano z <https://eswil.ijp.pan.pl/> [data dostępu: 16.11.2019].

Literatura przedmiotu:

- Besala, J. (2015). *Alkoholowe dzieje Polski. Czasy Piastów i Rzeczypospolitej szlacheckiej*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Bielewicz, A., Moskalewicz, J. (1986). Historia społeczno-kulturowa alkoholu. W: I. Wald (red.), *Alkohol oraz związane z nim problemy społeczne i zdrowotne* (11–33). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bochankowa, A. (1986). O winach, które morzem przychodzą, *Język Polski*, 66, 3–4, 217–225.
- Bochankowa, A. (2002). Jak opisać wino? W: M. Filipowicz-Rudek, J. Konieczna-Twardzikowa (red.), *Między oryginałem a przekładem*. T. 7. *Radość tłumaczenia. Przekład jako wzbogacanie kultury rodzimej* (107–115). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Cieślak, J. (1976). *Domowy wyrób win owocowych, miodów pitnych, wódek, likierów, cocktailów* (wyd. 7). Warszawa: Wydawnictwo Warta.

- Cygal-Krupa, Z. (1986). *Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Cygal-Krupa, Z. (1990). *Podstawowe słownictwo tematyczne języka polskiego. Na wybranych przykładach*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Ćwierczakiewiczowa, L. (1988). *Jedyne praktyczne przepisy konfitur, różnych marynat, wędlin, wódek, win owocowych, miodów oraz ciast*. Warszawa: Wydawnictwo ALFA.
- Długosz-Kurczabowa, K. (1977). Funkcje formantów rzeczownikowych w *Leksykonie* Jana Mączyńskiego, *Prace Filologiczne*, 27, 47–158.
- Gloger, Z. (1985). *Encyklopedia staropolska ilustrowana* (wydanie 5). Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Graf, M., Cieliczko, M. (2015). Filologia wina - prolegomena, *Język tożsamości. Język. Religia. Tożsamość*, 11, 21–38.
- Graf, M., Cieliczko, M. (2016). Od akwawity do Amatora – wódka w polskiej kulturze, *Język. Religia. Tożsamość*, 13, 5–26.
- Kłóska, K. (2014). Nazwy naczyń do napojów w polszczyźnie ogólnej XVI wieku, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, 14, 91–113.
- Krótki, Z. (2016). Alkohol w leksyce staro- i średniopolskiej, *Prace Językoznawcze*, 18 (2), 83–100.
- Krótki, Z. (2017). Handel alkoholem w leksyce staro- i średniopolskiej, *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica*, 51 (1), 177–189.
- Kwaśnicka-Janowicz, A. (2012). Miód i jego znaczenie kulturowe w świetle faktów językowych, *LingVaria*, 2, 39–54.
- Kwaśnicka-Janowicz, A. (2018). *Staropolska terminologia bartnicza (na tle porównawczym)*. Kraków: Wydawnictwo Lexis.
- Libera, P. (2005). Miody pitne, *Pasieka*, 5. Pozyskano z http://web.archive.org/web/20111104135551/http://www.pasieka.pszczoly.pl/index.php?s=vjufile&grkat=archiwalne_pasieki&artplik=2005_05_10_libera.html [data dostępu: 16.11.2019].
- Libera, P. (2009). Miód, wino i wódka, *Mówią Wieki*, 11-12, 82-86. Pozyskano z <http://www.mowiawieki.pl/index.php?page=artykul&id=274> oraz Pozyskano z https://www.academia.edu/3790953/Miód_wino_i_wódka_Mówią_wieki_nr_12_09_numer_specjalny_Kuchnia_staropolska_grudzień_2009_s_82_86 [data dostępu: 16.11.2019].
- Markowski, A. (1992). *Leksyka wspólna różnym odmianom polszczyzny*. T. 1–2. Wrocław: Wydawnictwo „Wiedza o Kulturze”.
- Miodunka, W. (1980). *Teoria pól językowych. Społeczne i indywidualne ich uwarunkowania*. Warszawa: PWN.
- Szerszunowicz, J. (2017). Analiza konotacji leksemu miód w zasobach wybranych języków europejskich, *Białostockie Archiwum Językowe*, 17, 221–243. DOI: 10.15290/baj.2017.17.14.
- Tokarski, R. (1984). *Struktura pola znaczeniowego. Studium językoznawcze*. Warszawa: PWN.

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy pola leksykalno-semantycznego MIÓD PITNY w polszczyźnie XVI wieku. Materiał leksykalny został zebrany na podstawie *Słownika polszczyzny XVI wieku*. Analiza objęła nazwy miodów pitnych, nazwy półproduktów, nazwy czynności oraz nazwy naczyń. Wskazano również elementy brakujące w omawianym polu leksykalno-semantycznym. Zaprezentowano dalszy rozwój pola. Wnioski dotyczą zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej historii języka polskiego.

ANETA MÜLLER

Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ul. Wieniawskiego 1

61-712 Poznań